

tryckt i Axel Hägerström, *Socialfilosofiska uppsatser* (1939) s 35 ff.

- 5 Ett annat exempel, som anföres i Olivecronas ovan nämnda arbete, är den moraliska plikten att tala sanning, vilken endast delvis är rättsligt sanktionerad.
- 6 Rättsregler av denna typ brukar uppmärksammas i läran om rättskällorna. Se tex Torstein Eckhoff, *Rettskildelære* (1931) s 241 ff.

Stein Rokkans ofullbordade utvärdering av svensk sociologi och statsvetenskap

Sedan ungefär ett år pågår en utvärdering av svensk sociologi på uppdrag av HSFR och UHÅ¹. * Det är även troligt att andra samhällsvetenskaper kan komma att utvärderas under de kommande åren. Blä av denna orsak kan det vara av ett visst intresse att känna till den utvärdering av svensk sociologi och statsvetenskap som Stein Rokkan på uppdrag av Statens råd för samhällsforskning arbetade med under första hälften av 70-talet.

Som framgår av titeln till denna notis rör det sig om en utvärdering, vilken av olika orsaker aldrig fullbordades. En del arbetsmaterial producerades, varav dock det mesta tycks ha gått förlorat.² Vad som återstår, finns samlat i en akt på HSFR, vilken innehåller ca 50 dokument, varav den största delen består av korrespondens mellan Stein Rokkan och andra personer.³ Någon slutrapport producerade Rokkan alltså aldrig (Segerstedt 1987).

Från det material som existerar går det dock att göra en del intressanta observationer. Man kan exempelvis se hur Rokkan menade att man skulle lägga upp en utvärdering av denna typ: vilket material man behöver ta fram; vilka frågor som borde ställas; och liknande. Det finns också en del antydningar om vilka slutsatser Rokkan kom fram till vad avser vissa svagheter i svensk sociologi och statsvetenskap.

Rokkans allmänna uppläggning av utvärderingen

I ett brev från Torgny Segerstedt till Rokkan, daterat den 15 maj 1969, ges bakgrunden till beslutet att utvärdera svensk sociologi och eventuellt också statsvetenskap. Man hade haft en diskussion i Statens råd för samhällsforskning, berättar Segerstedt (som var dess ordförande), om hur man skulle bedöma värdet av forsk-

* Jag är tacksam för information särskilt från Siv Bruhn-Möller (HSFR), Bjørn Henrichsen (Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste), Olof Ruin och Torgny Segerstedt.

ningen i Sverige på det samhällsvetenskapliga området. "Ett av förslagen gick ut på att man skulle låta en vetenskapsman från något av de övriga nordiska länderna bedöma värdet av forskningen i Sverige på ett bestämt område genom att göra jämförelser med den internationella verksamheten på samma område".

Ett par månader senare, mera precis den 2 september 1969, anlände Rokkans svar till Rådet från Yale University. Detta innehöll en plan för hur utvärderingen skulle läggas upp; vilka personer som skulle anställas; hur mycket pengar som behövdes; och liknande. Vad Rokkan såg som själva målet för utvärderingen var "en analyse av svensk forskningsorganisering och forskningspolitik innan de to disiplinary". Rent allmänt menade han att en utvärdering av nödvändighet bygger på att man gör jämförelser och att man härvidlag måste bestämma sig för vilka *kvalitetskriterier* som skall gälla:

Enhver evaluering forutsetter sammenligning: sammenligninger med innsatser av andre grupper, andre organisasjoner, i andre land, sammenligninger etter ulike kriterier for kvalitet. Evalueringer av forskningsinnsatser kan skje på tvers av disipliner, på tvers av institutter eller universiteter, på tvers av ulike land. Forskningsinnsatser kan også evalueres etter en rekke ulike kriterier: rent økonomisk gjennom "cost-benefit" analyser av investeringsavkastninger i økt informasjon, administrativt og organisatorisk etter graden av styring og kumulering i de suksessive forskningsoperasjoner, rent intellektuelt etter graden av innovasjon, av nystrukturering av tanke-modeller og empiriske etterprøvningsprosedyrer.

I fallet med svensk sociologi och statsvetenskap ansåg Rokkan att jämförelsen skulle göras med motsvarande vetenskaper i andra länder, särskilt då Norge och USA. De kriterier som borde läggas till grund för utvärderingen, var "organisatoriska" och "intellektuella"; delvis skulle även "rent ekonomiska synpunkter" beaktas. Rokkan förklarar:

I denne evalueringen av svensk forskningsinnsats på feltene sosiologi og statsvitenskap vil hovedvekten bli lagt på sammenligninger med andre land: først og fremst Norge og U.S.A. Ved sammenligningene vil det bli lagt vesentlig ettertrykk på organisatoriske og intellektuelle kriterier; hva er det bygd opp av infrastruktur for kumulativ forskning og hvor langt har det lyktes å organisere effektivt samarbeid på tvers av institusjonene? hvor innovativ har forskningen vært og hvor meget av det som er gjort av intellektuell nyinnsats har spredt seg til miljøer i andre land og hatt innvirkninger på den internasjonale diskusjon innen fagene? Men også rent økonomiske synpunkter vil bli trukket inn: det vil bli lagt vekt på å sammenligne Sverige med i allfall Norge, kanskje også U.S.A., etter slike mål som tallet på forskerårsverk ved universiteter og institutter, antallet avanserte studenter

og forskningsstipendiater, størrelsen på de årlige bevilgninger fra forskningsråd og andre kilder til individuelle og kollektive projekter.

Sammenfatningsvis skulle man alltså kunna säga att Rokkan var mest intresserad av att via internationella jämförelser få fram hur svensk sociologi och statsvetenskap var organiserade och hur man försökte influera forskningen inom dessa områden ("svensk forskningsorganisation" respektive "svensk forskningspolitik").

Materialinsamlingen

Det kan också finnas skäl att titta på den materialinsamling, som Rokkan satte igång, eftersom man på så sätt kan få en klarare bild av vad för slags problem han var intresserad av. Uppgifter om materialinsamlingen står främst att finna i det redan citerade brevet från Yale University samt i ett brev daterat den 15 oktober 1973, alltså cirka tre år senare.

Enligt den ursprungliga och mest ambitiösa planen ville Rokkan organisera utvärderingsarbetet i fyra faser. Först gällde det att etablera "grunddata" om svensk sociologi och statsvetenskap mellan 1960–1969. Detta krävde information om antalet anställda i olika kategorier vid universitetsinstitutionerna; om forskningsprojekt som var igång; om rapporter, avhandlingar och andra publikationer i svenska respektive utländska tidskrifter. Rokkan lade härvidlag tämligen stor vikt vid den ekonomiska aspekten och ville särskilt få fram hur mycket resurser som lades ned på följande poster: "a) the amounts invested in fellowships, assistantships, etc. for graduate (*licentiate*) and post-graduate (doctoral) students . . . ; b) funds for collective research enterprises directed by senior sociologists/political scientists and going beyond the requirements of thesis/dissertation work; c) funds for infrastructure needs (equipment, computer software, data archives)" (brev till Prof. Howard Hines den 16 mars 1970).

Fas nummer två av utvärderingsarbetet skulle vara att försöka få fram motsvarande data om Norge och USA. I detta syfte kontaktade Rokkan bl a National Science Foundation i Washington. Det kunde dock inte bli frågan om annat än "partiella jämförelser" mellan svensk och amerikansk sociologi/statsvetenskap, betonade Rokkan. Fas tre bestod av en genomgång av utländsk litteratur för att etablera "spridningen av svenska forskningsprodukter". Av intresse i detta sammanhang var även svenskt deltagande i internationella konferenser och projekt samt hur mycket av den svenska forskningsinsatsen var inriktad på "den lokala marknaden" respektive "den internationella marknaden". Den fjärde och sista fasen bestod i att arbeta igenom det material som samlats in; därefter kunde så den slutgiltiga rapporten presenteras.

När Rokkan satte samman sin plan med de fyra fasererna var projektet ännu i sin linda. Under de följande åren framträder också allt klarare hans intresse för en särskild aspekt av forskningssituationen i Sverige, vilken Rokkan beskriver på följande sätt i ett brev till några svenska professorer:

mitt *pet problem*: utviklingen av en samlende infrastruktur for forskningen ved hver institusjon. Det jeg konkret er optatt av å kunne beskrive i hvert tilfelle er utbyggingen av felles services som dokumentensamlinger, dataarkiver, programbibliotek for EDB-analyser, adgang til feltorganisasjoner for intervju-undersøkelser, etc. (Brev till Pär-Erik Back och andra den 15 oktober 1973.)

Under projektets gång uppstod också, som så ofta är fallet, en hel del svårigheter vad gäller insamlingen av data, kodningen osv. En del av dessa problem löste Rokkan med rutinerad hand – ett exempel på detta är hans instruktioner till en medarbetare om hur man sammanställer information om forskningsanslag⁴ – medan andra beredde honom mera svårigheter. Mycket av den information han ville få fram om forskare, studenter osv visade sig tex endast vara tillgänglig vid de enskilda institutionerna och inte särskilt lätt att få fram där heller. Rokkan hade en del möten med individuella statsvetare och sociologer, men för att få tag på det material han ville ha, krävdes en betydligt större arbetsinsats än han var beredd att investera i detta projekt.

Resultatet av utvärderingen

Som tidigare nämnts, lämnade Rokkan aldrig någon slutrapport. Enligt den ursprungliga planen skulle denna ha varit klar hösten 1970. Avrapporteringen sköts dock ständigt upp; Rokkan var en internationellt mycket verksam forskare med en oerhörd mängd projekt på gång. 1970 blev han också president i International Political Science Association, och han var på 70-talet även verksam i International Sociological Association och International Social Science Council (tex Torgersen 1971, Allardt och Valan 1981). Efter Rokkans sjukdom i juni 1974 lades slutrapporten på is för gott. Sista gången den överhuvudtaget nämns är i november 1976 då Åke Bruhn-Möller, kanslichef vid Rådet för samhällsforskning, ringde till Rokkan i Bergen och undrade när slutrapporten skulle vara färdig. Han fick till svar att den skulle vara klar "relativt snart" men att den inte skulle bli lika omfattande som Rokkan ursprungligen tänkt sig.

Även om Rokkan alltså inte ställde samman en slutrapport, är det uppenbart att han under loppet av sitt arbete kom fram till vissa slutsatser angående svensk sociologi och statskunskap. I ett brev från den 19 december 1972 till Torgny Segerstedt skriver han tex, "Som du

kan tenke deg finner jeg det lettere å formulere mina *konklusjoner* enn å legge frem noen detaljert analyse av alle de data om anslag, publikasjoner, etc. som er samlet.”

En idé om hur Rokkan tänkte lägga upp sin slutrapport kan man få från följande schematiska utkast, vilket Rokkan satte samman i oktober 1973:

Political Science and Sociology at the Swedish Universities 1960–1972: a Report and an Evaluation

1. The State of the Departments in 1960
2. Institutional Developments 1960–1972
3. Manpower Developments 1960–1972
4. The Financing of Research: the Role of the Council and the Fund
5. The Fields of Research Concentration
6. Major Co-operative Projects
 - organizational structure
 - thematic articulation
 - recruitment functions
 - opportunity costs
7. Investments in Recruitment
8. Investments in Infrastructure Development
9. The Development of Links of Co-operation at the International Level
10. Structural Constraints on Research Development:
 - the high priority given to teaching
 - the monolithic staff structure
 - the inadequacy of the infrastructure
 - the overemphasis on applied research and work for Government Commissions and the difficulties encountered in developing autonomous academic institutions for research of the Ann Arbor type
 - the isolation of Swedish research from international networks
11. Recommendations for Action

Detta utkast representerar en något nedbantad version i förhållande till Rokkans ursprungliga plan från 1969. Idén att göra utvärderingen till ett *komparativt* projekt med hjälp av information om sociologi och statsvetenskap i Norge och USA, har tex fallit bort. Vad avser finansieringen av forskningen (punkt 4), så har endast Rådet för samhällsforskning och Riksbanksfonden tagits med, osv.

Utkastet innehåller dock en hel del intressanta antydningar om vad Rokkan ansåg vara de största svagheterna i svensk sociologi och statskunskap. Det rör sig här om punkt 10: "Structural Constraints on Research Development". I klartext verkar Rokkan ha tyckt att svenska forskare la alltför stor vikt vid undervisningen; att de var alltför lika ("monolitiska"); att de hade dålig tillgång till databanker o dyl; att de var alltför isolerade från forskare utomlands; samt att de höll på alldeles för mycket med tillämpad forskning och beställningsarbeten åt staten.⁵

Om situationen inom svensk sociologi och statsvetenskap vid början av 70-talet verkligen förtjänar detta omdöme, går alltså inte att bedöma utifrån redovisade data. Rokkan är dock en tillräckligt skicklig forskare för att man även bör ta hans antydningar om var svagheterna låg i svensk forskning på allvar. Detta gäller särskilt då dessa faktiskt var baserade på en hel del insamlat material. Avslutningsvis kan det tilläggas att vissa bitar av hans utvärdering även är av intresse som en slags idealtyp för hur en intressant utredning av en samhällsvetenskap kan läggas upp. Rokkans arbet förblev som sagt ofullbordat. Detta borde dock inte hindra att de frågor han ställde om svensk samhällsforskning, diskuteras. Tvärtom: förbättring kräver självvransakan och diskussion.

Richard Swedberg

Noter

- ¹ Ledamöterna är Erik Allardt (Finlands Akademi), Sverre Lysgaard (Instituttet for Sociologi, Universitetet i Oslo) samt Aage Sørensen (Harvard University). Författaren till denna notis är gruppens sekreterare.
- ² Detta gäller t ex det kartotek över artiklar av svenska forskare i utländska facktidsskrifter, vilket sattes samman av Sirkka Germain.
- ³ Aktens nummer är SFS 414/69. Utredningen hade ursprungligen två diarienummer (Dnr 414/69S samt Dnr 267/70S), men inget material finns på det senare numret. Enligt information från Bjørn Henrichsen (1987), som arbetade som assistent till Stein Rokkan i utvärderingen, existerar inget material om utvärderingen i Rokkans efterlämnade papper i Norge. – Om ej annat anges, är citaten i denna notis hämtade från materialet i SFS 414/69.
- ⁴ I ett brev daterat den 16 mars 1970 skrev Rokkan sålunda till sin assistent Bjørn Henrichsen att då denne satte samman ett kodningsschema för forskningsanslag, skulle han ta följande kategorier i beaktande:
 1. Name of recipient (if collective project: principal investigator)
 2. Purpose of grant: licentiate thesis; doctoral dissertation; individual work by junior/senior university teachers; full research salary for university teacher; individual work by other research workers; collective data gathering project; infrastructure projects: a) computer programming; b) data archives; c) equipment; printing of publications; scientific conferences.
 3. Year of grant
 4. Institution(s)
 5. Amount of grant
 6. Duration of grant (difficult: check reports).
 7. Field of research: use crude classification based on the schemes in International Bibliographies

... this is *very* important because we want to pinpoint major *lacunae* in Swedish research.

8. Status of grantee at time of request: licentiate student, doctoral student, lecturer, docent, preceptor, professor, other.
9. Status *now* (1970).
10. Reports, publications based on research supported by grant:
 - a Licentiate theses: *year*
 - b Doctoral theses: *year*
 - c Internal papers, reports
 - d Printed articles in *Swedish*
 - e Printed monographs in *Swedish*
 - f Foreign language papers, publications (this will also be checked *directly* from the International Bibliographies and the list of Congress Papers ...)

Rokkan påpekade också att Henrichsen snart skulle märka att bland de olika anslagen fanns ett antal "uninteresting 'repeaters'", dvs anslag för publicering; återkommande stöd till vissa forskningsinstitutioner och liknande. Dessa kunde man snabbt addera upp och sedan ignorera. "What concerns us are investments in graduate research work for theses/dissertations, for later individual research, for collective research and for *new* infrastructure projects."

⁵ Intrycket bör ej ges att Rokkan i huvudsak var kritiskt inställd till svensk sociologi och statsvetenskap. Vad åtminstone angår den senare var Rokkan på det hela taget "ej så negativ" enligt Olof Ruin (1987), som hade mycket med Rokkan att göra under denna period.

Referenser

- Allardt, E och H Valen, "Stein Rokkan: An Intellectual Profile", sid 11–38 i P Torsvik (red), *Mobilization, Center-Periphery, Structures and Nation-Building*. Bergen: Universitetsforlaget, 1981.
- Henrichsen, B (1987), Brev till Richard Swedberg daterat den 12 februari.
- Ruin, O (1987), Samtal den 9 mars 1987.
- Segerstedt, T (1987), Brev till Richard Swedberg daterat den 28 januari.
- Torgersen, U (1971), "Stein Rokkan 50 år". *Tidskrift för samfunnsforskning*, 12:93–98.

Den offentliga beslutsprocessen – psykologiska och socialpsykologiska determinanter

Inledning

Under organisationsteorins utveckling har flera olika modeller framkommit, vilka alla sökt på ett adekvat sätt beskriva hur de olika delarna av ett organisationssystem fungerar i förhållande till varandra. Den situation en modellbyggare inom detta område befinner sig i är komplicerad: På en nivå i systemet finns de stora enheterna inom organisationen, såsom ledning, administration, arbetskraft, produktionsenheter m m – medan på en annan nivå faktorer som berör enskilda individer, med dessas speciella värderingar, lojaliteter, aspirationer etc är verksamma. Då man därför söker beskriva, och förklara, hur en organisation fungerar, samt predicera hur en given organisation kommer att fungera, är utsikterna små att lyckas om endast en av dessa två nivåer beaktas.

Arbetar man endast på den högre nivån – organisationsnivån – är risken stor att de agerande individerna ses som instrument i de större enheternas mekanik, dvs som delar som följer de större enheternas lagar.

Detta synsätt, som i grunden är en förenkling av verkligheten, kan ge relativt enkla och entydiga modeller för hur organisationen arbetar. Emellertid tenderar de att ge låg prediktionsstyrka i det enskilda fallet, och "rational strategic choice"-modellerna, vilka föförekommer inom många andra discipliner, såsom ekonomi, sociologi, political science – har med rätta kritiserats just därför att de inte tar tillräcklig hänsyn till individnivå (March, 1981; Van de Ven, 1983).

Det synes stå klart att varje modell som vill på ett realistiskt sätt beskriva hur en organisation fungerar, vilka beslut som fattas, och varför just dessa beslut fattas, i hög grad måste ta hänsyn till de motiv, personligt färgade eller av mera grupporienterad karaktär, som verkar hos de individuella aktörerna.

Att motivationsbilden hos individerna i en organisation är av stor betydelse för hur denna fungerar har också tidigt uppmärksammats av vissa organisationsteoretiker. Så bygger tex Herzberg et al (1959) på Maslows motivhierarki då han utformar sin utvecklingsorienterade arbetslivsmodell. Herzberg talar om två klasser av motivationsfaktorer, som ger positiv resp negativ arbetsmotivation, "motivatoriska" ("satisfiers", arbetsinnehåll, framgång, erkännande m m) resp "hygieniska" ("dissatisfiers", miljöfaktorer, företagspolicy, arbetsledning m m). De förra kan ge positiv motivation för arbetet, de senare negativ. Teorin är utvecklingsorienterad och ser alltså själva arbetet, och framgång i detsamma, som en potentiellt starkt motiverande faktor.

Inom disciplinen Political Psychology, som ju behandlar en speciell typ av offentligt handlande och beslutsfat-